

DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2021.60.152-165>

УДК 360.821.2

Смадич Іван Петрович,

Кандидат архітектури, доцент кафедри архітектури і містобудування,

*Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу*

Architectvan@gmail.com,

<https://orcid.org/0000-0001-7964-5730>

Капеліст Вікторія Олександрівна,

ст. гр. АМм-20-1

спеціальність: архітектура

*Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу*

kapelist.vika@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-2611-3292>

МЕЖОВИЙ ПРОСТІР ЖИТЛОВОГО БУДИНКУ, ЯК ЕЛЕМЕНТ СОЦІО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КОМФОРТУ МЕШКАНЦІВ МІСТА: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ, ХАРАКТЕРИСТИКА, ОЗНАКИ

Анотація: в даній публікації висвітлено поняття межовий простір міста, як умовна зона безпосереднього контакту різних соціальних груп біля багатоповерхових житлових будинків. На основі аналізу вітчизняних та закордонних наукових праць даної тематики, уточнено характерні межі дослідження понять соціально-активний межовий простір та прибудинковий простір, виділено спільні та відмінні риси їх просторової ідентифікації. Уточнено структуру межових просторів міста, при якій характеристика соціально-активних межових просторів проводиться на 3 рівнях. В результаті аналізу світового та вітчизняного досвіду проектування межових просторів запропоновано типові моделі формування межових просторів міста.

Ключові слова: межові простори житлових будинків; соціальна активність житлового середовища; прибудинкова територія; елементи благоустрою вулиці; житлові будинки.

Постановка проблеми. Гуманізація вимог до житлового середовища та зміна засадничих принципів формування архітектури ХХІ ст. призвела до пошуку якісно нових підходів забезпечення комфортного житлового середовища. Інтенсифікація житлового ритму, еволюція людських потреб та ускладнення взаємозв'язків, що діють в містах є факторами формування нових містобудівних осередків комунікації людей, що утворюються вздовж територій,

які прилягають до житлових будинків. Складні соціальні зв'язки, що виникають на даних територіях, взаємодія приватного, напів-приватного та загального просторів міста є джерелом наукової зацікавленості в останні десятиліття.

Терміни «межовий простір житлового будинку», «зона психологічної власності житлового будинку», «зона безпосереднього контакту власників житлових будинків» є тотожними термінами, що характеризують *умовну зону міського середовища, що включає в себе фасади будівель на рівні перших двох-трьох поверхів, елементи вулиць поза проїжджою частиною та частину прибудинкової території*. Проте в останнє десятиліття дослідники сходяться на думці, що дослідження даного терміну неможливе лише архітектурно-урбаністичними засобами. Багаторівневі соціальні контакти, що виникають в процесі взаємодії людей між собою та з оточуючою архітектурою формують мультидисциплінарність даного поняття та потребують комплексної характеристики межових просторів, як елементу архітектури, урбаністики, архітектурної соціології, культурології, психології тощо [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, де представлена тематика межових просторів житлових будинків [2-5] демонструє цілу множину термінів, що характеризують межовий простір міста. Окремі наукові праці, де висвітлено архітектурно-просторові особливості формування прибудинкових просторів житлової забудови періоду індустріалізації, представлені з 50-х років ХХ ст. [6-7]. Актуалізація ж досліджень, об'єктом яких виступають саме межові простори в контексті гуманістичної парадигми житлового середовища простежується з останнього десятиліття ХХст. Грунтовні дослідження цієї тематики представили Е. Гейл, К. Александер, Дж. Якобс, В. Масс, та інші.

Ціла низка досліджень присвячена окремим аспектам межових просторів в контексті дослідження проблем урбаністики, просторових характеристик житлового середовища, поведінкової архітектури тощо (рис. 1) [8-12].

Вітчизняний науковий доробок в дослідженні прибудинкових просторів та їх роль в функціональних процесах міста проводили Є. Воронич, Л. Бачинська, М. Габрель, В. Тімохін, О. Поперечна, В. Дубинський та ін. [13-15].

Окремої уваги заслуговують наукові праці з психології, соціології та архітектурної соціології де висвітлено елементи забезпечення комфорту людини, особливості соціальної активності людини та зорового сприйняття оточення. [16-17].

Рисунок 1 – Джерельна база дослідження межових просторів житлових будинків

Науковими цілі даного дослідження сформовані з потреби прикладного використання наукового доробку в процесі виявлення архітектурно-планувальних прийомів формування соціально-активних межових просторів, а саме:

- уточнити характерні риси понять «межовий простір житлового будинку», «прибудинковий простір», «соціально-активний межовий простір».
- охарактеризувати структуру межових просторів багатоквартирних житлових будинків;
- сформувані модель формування соціально-активних межових просторів.

Актуальність і новизна даного дослідження сформована з потреб наукового обґрунтування та формування засобів підвищення соціопсихологічного комфорту мешканців міста. Значна наукова зацікавленість категоріями «міського патерну», «соціальної активності», «зони психологічного контакту мешканців» серед архітекторів та науковців вказує на значну роль цих понять в містобудуванні.

Метою даного дослідження є формування структурної моделі соціально-активних межових просторів житлових будинків. **Предметом** даного дослідження виступає характеристика елементів межових просторів міста. **Об'єктом** дослідження є межові простори житлових будинків міста. Методами даного дослідження є порівняльний метод, як засіб виявлення елементів міського середовища, що формують соціальну активність певного ареалу. Також використано загальнонаукові методи дедукції, в процесі розчленування різних рівні ідентифікації межового простору.

Результати дослідження. В науковій літературі існує ціла низка понять, що ідентифікують простір навколо житлового будинку. Е. Гейл у своїй праці «Міста для людей» формулює визначення соціально-активного межового простору, як межового простору, в межах якого відбуваються активне соціальне життя, завдяки забезпеченню соціальних цінностей та комфорту архітектурно-просторовими, планувальними, та предметно-просторовими засобами (рис.2). На відміну від *прибудинкового простору*, як простору, що включає територію внутрішнього двору та буферної зони житлових будинків, межовий простір житлового будинку - це простір психологічної власності, що простягається на відстані до 12 метрів зовнішнього та внутрішнього простору навколо будинку та включає фасади на рівні перших двох-трьох поверхів (12м). Важливою ознакою ефективного функціонування даного простору є забезпечення соціальної активності в її межах. Кількісним показником вимірювання соціальної активності даних просторів є:

- час перебування людей на даній території;
- розосередження людей на території межового простору житлового будинку (функціональна атрактивність простору);
- інтенсивність соціальних контактів (щільність людей в межовому просторі та рівень їх соціального контакту).

Рисунок 2. Схема просторової ідентифікації межового простору житлового будинку

Формування межового простору залежить від множини параметрів, що включають розміщення будинку в системі міста, характеристика навколишньої забудови, наявність доміант притягання населення, що впливають на транзити біля будинку та інші. У відповідності до містобудівних аспектів розміщення межового простору інтерпритовано структуру межового простору, як елемента

формування міста (рис.3). Дана структура розділена за основними параметрами, що характеризують соціально-активні межові простори житлових будинків:

- макрорівень: просторові параметри, що характеризують розміщення в структурі міста (характер локації розташування, розташування в системі міста, відносний рельєф території);

- мезорівень: характеристика межового простору (розмір межового простору, пріоритетна функція основної споруди, типологія розміщення в системі міста);

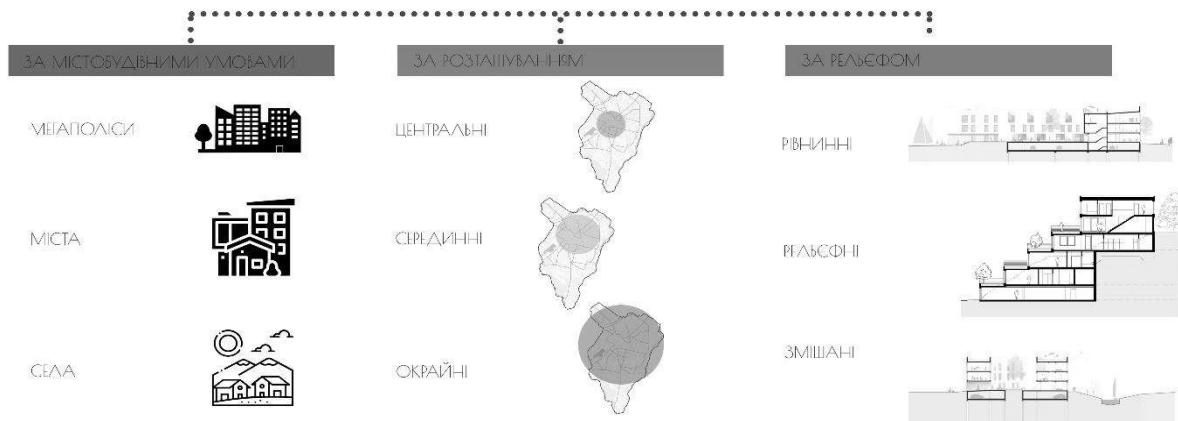
- мікрорівень: структура межового простору контексті соціальної активності (рівень конфіденційності, соціальне навантаження, інтенсивність контактів).

В наукових працях Е. Еллард виділяє 3 типи межового простору за особливостями його розміщення відносно житлового будинку, а саме: публічний межовий простір, що розташовується з сторони вулиці міста; приватний межовий простір, що розташовується з сторони внутрішнього двору та змішаний (напівприватний) тип, при якому міжбудинковий простір становить пішохідний бульвар чи паркова зона.

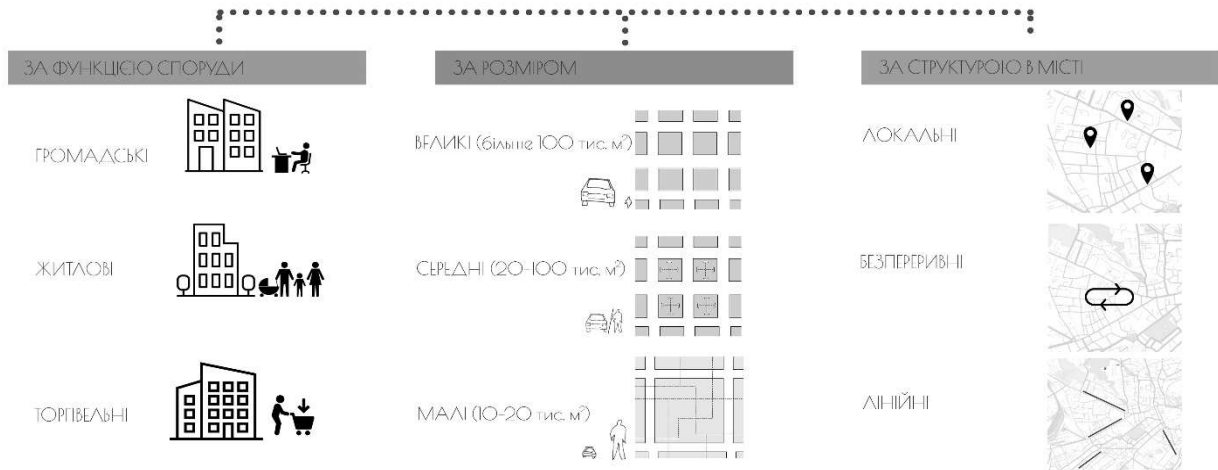
У відповідності до просторових ситуацій сформовано типові моделі формування межового простору (рис.4, рис.5). Шляхом аналізу світового та вітчизняного досвіду проектування соціально-активних межових просторів виділено ієрархію його структурних елементів. Макроелементами формування будь якого межового простору є безпосередньо будівля, простір вулиці та простір внутрішнього двору. на наступному ієрархічному рівні дані макроелементи поділяються за просторовими показниками та функцією. В структурі публічного межового простору виділяють планувальну та об'ємно-просторову структуру будинку, та приналежність до транзитної чи комунікативної складової простору вулиці. В приватному та змішаному межовому просторі макрорівень 2 включає просторовий поділ внутрішнього двору на буферну, транзитну та комунікативну функцію.

Останнім ієрархічним рівнем даної моделі є рівень структурних елементів, що забезпечують соціальну активність в межових просторах. На планувальному рівні будівлі – це експлуатований дах, розвинена вхідна група елементів, система винесених перших поверхів житлового будинку за межі основного об'єму. На рівні об'ємно-просторових рішень соціальну активність межових просторі забезпечують цікаві рішення фасадів, низька-середня поверховість, влаштування лоджій та балконів. В приватних межових просторах на даному рівні такими елементами є ніші та еркери, терасовані фасади та інші.

СТРУКТУРА СОЦІАЛЬНО-АКТИВНИХ МЕЖОВИХ ПРОСТОРІВ

СТРУКТУРА СОЦІАЛЬНО-АКТИВНИХ МЕЖОВИХ ПРОСТОРІВ

СТРУКТУРА СОЦІАЛЬНО-АКТИВНИХ МЕЖОВИХ ПРОСТОРІВ

Рисунок 3. Інтерпритована структура межового простору житлового будинку

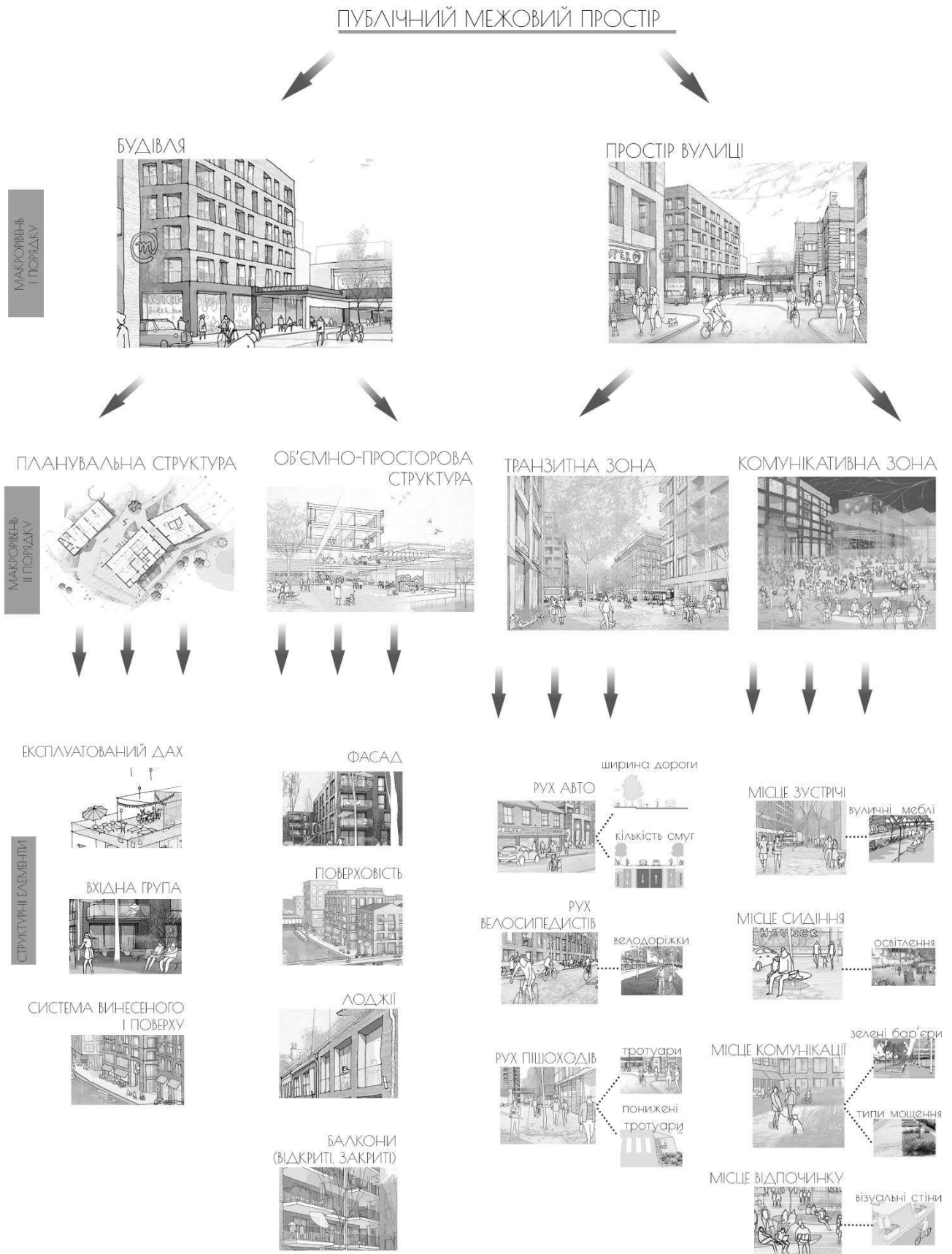

Рисунок 4. Модель публічного типу межового простору

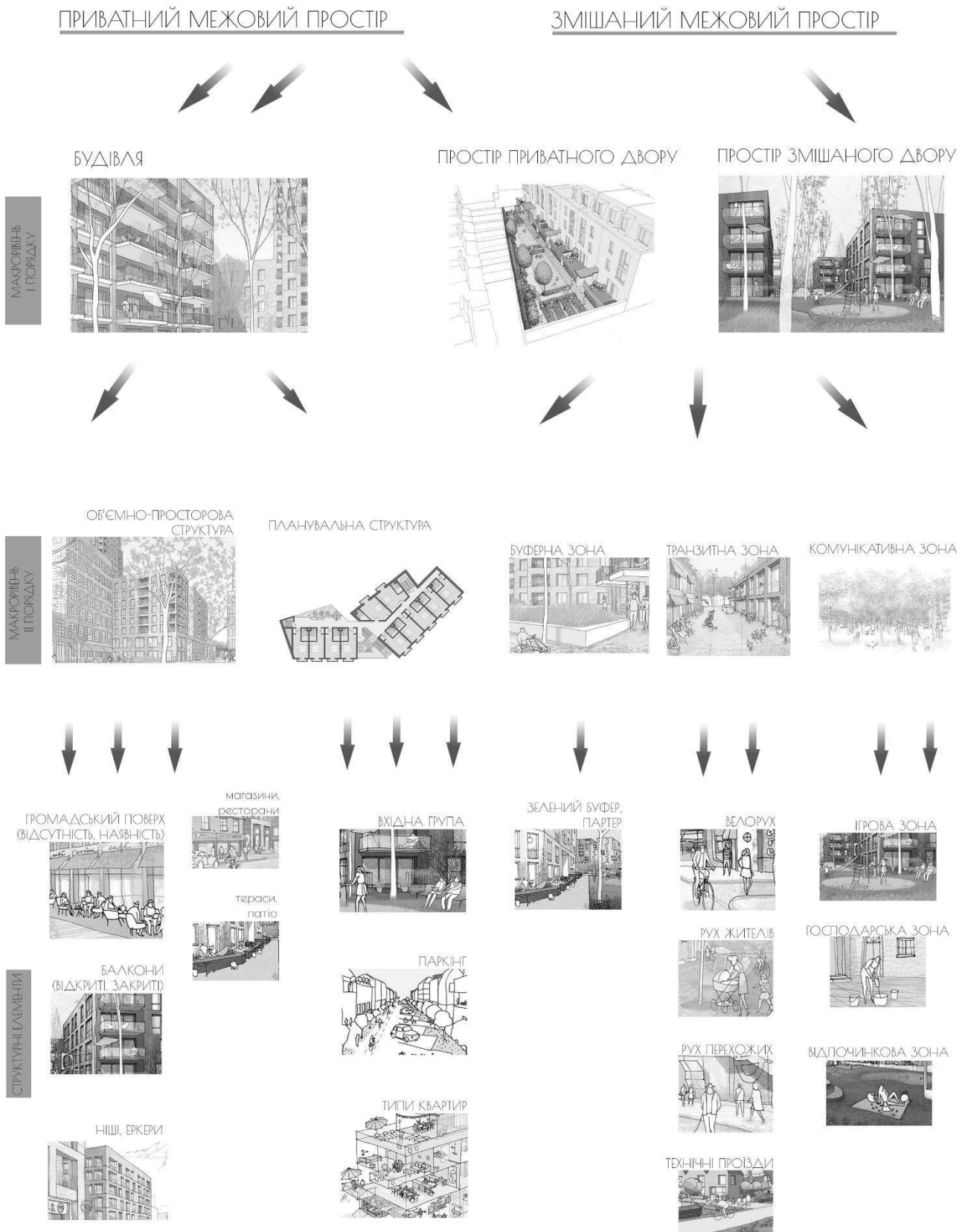

Рисунок 5. Модель приватного та змішаного типів межових просторів

Безперечно, сформована модель межових просторів потребує подальших дослідження з виявленням кількісних та якісних показників взаємозалежностей між елементами межового простору та соціальною активністю громадян.

Висновки. В результаті проведеного дослідження уточнено категорійно-понятійну базу термінів межовий простір міста, соціальна активність в місті та прибудинковий простір. Виділено спільні та відмінні риси та проведено просторову ідентифікацію даних понять. У відповідності до аналізу джерельної бази дослідження сформовано скориговану структуру межових просторів міста, яка включає наступні рівні: макрорівень розміщення межових просторів в місті, мезорівень геометричної та функціональної характеристики межового простору та мікрорівень структури межового простору в контексті соціальної активності.

Провівши аналіз світового та вітчизняного досвіду сформовано типологічні моделі типових груп межових просторів міста. Дана ієрархічна структура дозволяє виділити елементи, що мають найбільший вплив на соціальну активність межових просторів та формувати архітектурно-просторові прийоми реалізації проектів соціально-активних межових просторів міста. *Особистим вкладом* авторів даної публікації є детальний аналіз світового та вітчизняного досвіду формування соціально-активних межових просторів та уточнення категорійно-понятійних дефініцій, щодо виникають в процесі аналізу межових просторів міста.

Список джерел

1. Gehl J. *Cities for people*. Washington, DC: Island Press, 2010. 230 p.
2. Ratti C., Raydan D. Steemers K. Building form and environmental performance: archetypes, analysis and an arid climate. *Energy and Buildings*, 2003. 35 (1). P. 49–59.
3. Зінов'єва О.С. Безбар'єрне проектування, як елемент екологічного підходу до формування архітектурного середовища. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. К: КНУБА, 2020. Вип. 56. С. 203-205. DOI: [10.32347/2077-3455.2020.56.203-217](https://doi.org/10.32347/2077-3455.2020.56.203-217)
4. Ellard C. *Places of the Heart: The Psychogeography of Everyday Life*. Bellevue Literary Press, 2015. P. 45-49
5. Agarwal S., Verma S., Vishvakarma K., Kothiwal K. Urban Vegetable Gardening Brings Greening to Slum Environment and Helps Mitigate Climate Change Effects. *Advances in 21st Century Human Settlements*. Springer, 2021. P. 73-85. DOI:10.1007/978-981-15-5608-1_7
6. Alexander Chr. A city is not a tree. *Architecture forum*, 1965, Vol.1. Pp.58-62.
7. Koolhaas R. What happened to urbanism?. *The Monicelli Press*. New York, 1995. P. 959-971.

8. Габрель М.М., Габрель М.М. Шкідливість і толерантність, як властивості архітектури. *Містобудування та територіальне планування*. К: КНУБА, 2020. Вип.73. С.52-55. DOI: 10.32347/2076-815x.2020.73.52-77
9. Angelidou M. “Smart Cities: A Conjunction of Four Forces,” *Cities* 47, 2015. pp. 95–106. DOI: 10.1016/j.cities.2015.05.004
10. Abarca J.B. The periphery of the German city: From the garden city to the modern Siedlung. *VLC Architectura*, 2020. Vol.7 (1). P. 1-32 DOI: 10.4995/VLC.2020.10994
11. Garrido. D.A. The influence of Leberecht Migge in the creation of the modern productive Siedlungen. *VLC Architectura*, 2018. 5 (2), pp. 29-58. DOI: 10.4995/vlc.2018.8641
12. Griffen C. (Sub)urban hybrid housing: Rethinking the city with healthy, sustainable housing. *Plan Journal*, 2020. Vol.5 (2). pp. 407 - 424. DOI: 10.15274/tpj.2020.05.02.2
13. Дьомін М.М., Маршал Т., Габрель М.М. Метрополії Лодзі та Львова: особливості формування і розвитку. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. К: Київ, 2020. Вип. 56. С. 174 - 180. DOI: doi.org/10.32347/2077-3455.2020.56.174-203
14. Ключніченко Є.Є. Управління містом: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: Київ. нац. ун-т буд-ва і архит., 2003. 259 с.
15. Яценко В.О. Агломерація як об'єднання локальних групових систем (територіальних громад). *Містобудування та територіальне планування*. К.: КНУБА, 2017. Вип. 64. С. 459–465.
16. Korcelli P. Aglomeracje miejskie w systemach osadniczych. *Przegląd Geograficzny*. 1976. № 48, 4. S. 589–598.
17. Тімохін В.О. Проблеми і шляхи гармонізації міського розвитку. *Строительство, материаловедение, машиностроение*. Сб. научн. тр. Вып. 32, ч. 2 «Архитектура». – Днепропетровск.: ПГАСА, 2004. – С. 37-42.

References

1. Gehl J. (2010). *Cities for people*. Washington, DC: Island Press, 230 p. (in English)
2. Ratti C., Raydan D. Steemers K. (2003). Building form and environmental performance: archetypes, analysis and an arid climate. *Energy and Buildings*, 2003. 35 (1). P. 49–59. (in English)
3. Zinovieva O.S. (2020). Barrier-free design as an element of an ecological approach to the formation of the architectural environment. [Bezbarierne proektuvannia, yak element ekolohichnoho pidkhodu do formuvannia arkhitekturnoho seredovyshcha. Cuchasni problemy arkhitektury ta

mistobuduvannia]. K: KNUBA, Vyp. 56. S. 203-205. DOI: 10.32347/2077-3455.2020.56.203-217 (in Ukrainian)

4. Ellard C. (2015). Places of the Heart: The Psychogeography of Everyday Life. Bellevue Literary Press, P. 45-49 (in English)

5. Agarwal S., Verma S., Vishvakarma K., Kothiwal K. (2021). Urban Vegetable Gardening Brings Greening to Slum Environment and Helps Mitigate Climate Change Effects. *Advances in 21st Century Human Settlements*. Springer, P. 73-85. DOI:10.1007/978-981-15-5608-1_7 (in English)

6. Alexander Christofer. (1965). A city is not a tree. *Architecture forum*, Vol.1. Pp.58-62. (in English)

7. Koolhaas R. (1995). What happened to urbanism?. The Monicelli Press. New York, 1995. P. 959-971. (in English)

8. Habrel M.M., Habrel M.M. (2020). Harmfulness and tolerance as properties of architecture. [Shkidlyvist i tolerantnist, yak vlastyvoli arkhitektury]. *Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia*. K: KNUBA, 2020. Vyp.73. S.52-55. DOI: 10.32347/2076-815kh.2020.73.52-77 (in Ukrainian)

9. Angelidou M. (2015). “Smart Cities: A Conjuncture of Four Forces,” *Cities* 47, pp. 95 – 106. DOI: 10.1016/j.cities.2015.05.004 (in English)

10. Abarca J.B. (2020). The periphery of the German city: From the garden city to the modern Siedlung. *VLC Architectura*, Vol.7 (1). P. 1-32 DOI: 10.4995/VLC.2020.10994 (in English)

11. Garrido. D.A. (2018). The influence of Leberecht Migge in the creation of the modern productive Siedlungen. *VLC Architectura*, 5 (2), pp. 29-58. DOI: 10.4995/vlc.2018.8641 (in English)

12. Griffen C. (2020). (Sub)urban hybrid housing: Rethinking the city with healthy, sustainable housing. *Plan Journal*, Vol.5 (2). pp. 407-424. DOI: 10.15274/tpj.2020.05.02.2 (in English)

13. Domin M.M., Marshal T., Habrel M.M. (2020). Metropolises of Lodz and Lviv: features of formation and development. [Metropolii Lodzi ta Lvova: osoblyvosti formuvannia i rozvytku. *Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia*]. K: Kyiv, Vyp. 56. S.174-180. DOI: doi.org/10.32347/2077-3455.2020.56.174-203 (in Ukrainian)

14. Kliushnichenko Y.I. (2003). City management. [Upravlinnia mistom: navch. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl.] K.: Kyiv. nats. un-t bud-va i arkhit., 259 c. (in Ukrainian)

15. Iatsenko V.O. (2017). Agglomeration as an association of local group systems (territorial communities). [Ahlomeratsiia yak obiednannia lokalnykh hrupovykh system (terytorialnykh hromad)]. *Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia*. K.: KNUBA, Vyp. 64. S. 459–465. (in Ukrainian)

16. Korcelli P. (1976). City agglomerations in settlement systems. Geographic overview. [Aglomeracje miejskie w systemach osadniczych]. Przegląd Geograficzny. № 48, 4. S. 589–598. (in Polska)

17. Timokhin V.O. (2004). Problems and ways of harmonization of urban development. [Problemy i shliakhy harmonizatsii miskoho rozvytku] Stroytelstvo, materyalovedenye, mashynostroenye. Sb. nauchn. tr. Vyp. 32, ch.2 «Arkhitektura». – Dnepropetrovsk.: PHASA, 2004. – S.37-42. (in Ukrainian)

Аннотация

Смадыч Иван Петрович, кандидат архитектуры, доцент кафедры архитектуры и градостроительства, Ивано-Франковский национальный технический университет нефти и газа.

Капелист Виктория Александровна, студентка группы АММ-20-1, института архитектуры, строительства и энергетики, Ивано-Франковский национальный технический университет нефти и газа.

Граничное пространство жилого дома, как элемент социопсихологического комфорта людей: особенности формирования, характеристика, признаки.

В данной публикации проведено исследование граничного пространства города, как условной зоны непосредственного контакта различных социальных групп возле многоэтажных жилых домов. На основе анализа отечественных и зарубежных научных трудов данной тематики, уточнены характерные черты терминов социально-активное граничное пространство и пространство внутреннего двора, выделено общие и отличительные черты их идентификации на территории. В соответствии с анализом научных трудов с данной тематики, скорректирована структура граничных пространств города, которая включает следующие уровни:

макроуровень размещения граничных пространств в городе;

мезоуровень геометрической и функциональной характеристики граничных пространства;

микроуровень структуры граничного пространства в контексте социальной активности.

Путем анализа мирового и отечественного опыта проектирования социально активных граничных пространств выделено иерархию их структурных элементов. Основными типами граничных пространств города есть публичный, приватный и смешаное граничное пространство. Например, первичными элементами формирования любого граничного пространства является непосредственно здание, пространство улицы и пространство внутреннего двора, которые можно характеризовать за функциональными и геометрическими показателями. В структуре публичного граничного

пространства же выделяют планировочную и объемно-пространственную структуру дома и принадлежность к транзитной или коммуникативной составляющей пространства улице. В частном и смешанном граничном пространстве второй макроуровень включает пространственное разделение внутреннего двора в буферную, транзитную и коммуникативную функцию. Последним иерархическим уровнем данной модели является уровень структурных элементов, обеспечивающих социальную активность в граничных пространствах. На планировочном уровне здания - это эксплуатируемая крыша, развитая входная группа элементов, система вынесенных первых этажей жилого дома за пределы основного объема. На уровне объемно-пространственных решений социальную активность граничных пространств обеспечивают интересные решения фасадов, низкая или средняя этажность, устройство лоджий и балконов. В частных пограничных пространствах на данном уровне такими элементами являются ниши и эркеры, террасированные фасады и другие.

Данная модель из-за наличия множества средств повышения социальной активности в граничных пространствах жилого дома позволяет продолжать исследования по выделению архитектурно-пространственных приемов реализации проектов социально-активных пограничных пространств города.

Ключевые слова: граничные пространства жилых домов; социальная активность жилой среды; внутренний двор жилых домов; социопсихологический комфорт людей; жилые дома.

Annotation

Smadych Ivan, PhD in Architecture, Associate Professor of the Department of Architecture and Urban Planning, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas.

Kapelist Viktoriya, student of the AMm-20-1 group, the Institute of Architecture, Construction and Energy, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas.

Border space of a residential building as an element of sociopsychological comfort of people: features of formation, characteristics, signs.

In this publication, a study of the border space of the city is carried out as a conditional zone of direct contact of various social groups near multi-storey residential buildings. Based on the analysis of domestic and foreign scientific works on this topic, the characteristic features of the terms socially active boundary space and the space of the courtyard are clarified, general and distinctive features of their identification on the territory are highlighted. In accordance with the analysis of

scientific works on this topic, the structure of the city's border spaces has been adjusted, which includes the following levels:

- macrolevel of the placement of border spaces in the city;
- meso-level geometrical and functional characteristics of boundary spaces;
- micro-level of the structure of the boundary space in the context of social activity.

By analyzing the world and domestic experience of designing socially active boundary spaces, the hierarchy of their structural elements is highlighted. The main types of border spaces of the city are public, private and mixed border spaces. For example, the primary elements of the formation of any boundary space are the building itself, the street space and the inner courtyard space, which can be characterized by functional and geometric indicators. In the structure of the public boundary space, the planning and volumetric-spatial structure of the house and belonging to the transit or communicative component of the street space are distinguished. In a private and mixed boundary space, the second macro-level includes the spatial division of the courtyard into a buffer, transit and communication function. The last hierarchical level of this model is the level of structural elements that provide social activity in boundary spaces. At the planning level of the building, this is an exploited roof, a developed entrance group of elements, a system of the first floors of a residential building outside the main volume. At the level of volumetric-spatial solutions, the social activity of the boundary spaces is provided by interesting solutions of facades, low or medium storeys, the arrangement of loggias and balconies. In private border spaces at this level, such elements are niches and bay windows, terraced facades, and others. This model, due to the presence of many means of increasing social activity in the border spaces of a residential building, allows one to continue research on the allocation of architectural and spatial techniques for the implementation of projects of socially active border spaces of the city.

Key words: boundary spaces of residential buildings; social activity of the living environment; adjoining territory; socio-psychological comfort of people; residential buildings.